

dr Andrzej Cwer

**UNIWERSYTET PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNY
SIEDLCE**

AUTOREFERAT

**CHARAKTERYSTYKA DZIAŁALNOŚCI
NAUKOWO - DYDAKTYCZNEJ**

WAŻNIEJSZE OSIĄGNIĘCIA NAUKOWO-DYDAKTYCZNE

Wykształcenie:

- Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Rakietowych i Artylerii im. gen. Józefa Bema w Toruniu – 1984 r. /6 lokata/.
- Wydział Pedagogiki Uniwersytetu Warszawskiego – 1994 /mgr pedagogiki; studia ukończone z oceną bardzo dobrą/.

Stopnie i tytuły naukowe:

- Wydział Pedagogiki Uniwersytetu Warszawskiego – 1999 /dr nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki/

Przebieg dotychczasowego zatrudnienia w jednostkach naukowych:

- od IX 1980 do XII 1998
Ministerstwo Obrony Narodowej
- słuchacz uczelni wojskowej w Toruniu,
- oficer artylerii,
- wykładowca w uczelni wojskowej Toruń
- od X 1999 do X 2003
OLYMPUS Szkoła Wyższa im. R. Kudlińskiego
Warszawa
- Pełnomocnik Kanclerza
- prodziekan ds. studenckich
- adiunkt
- od X 2004
Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny Siedlce
- adiunkt
- od X 2006 do IX 2009
Współpraca z Wyższą Szkołą Pedagogiczną
Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie
- adiunkt
- od X 2008 do VI 2011
Wszechnica Świętokrzyska Kielce
- adiunkt

Zainteresowania naukowo - badawcze:

Wychowanie młodzieży wieku Oświecenia oraz okresu międzywojennego.

Swoją uwagę skoncentrowałem na zagadnieniach:

- wychowania obywatelskiego,
- wychowania patriotycznego,
- wychowania wojskowego,
- szkolnictwa wojskowego.

Charakterystyka działalności naukowo-badawczej:

Pracę naukowo-badawczą rozpocząłem w roku 1994 pod opieką i kierunkiem profesor Kaliny Bartnickiej. Tematem moich zainteresowań i dociekań badawczych była problematyka kształcenia i wychowania młodzieży w polskich szkołach wojskowych II Rzeczypospolitej. Wyniki zostały zebrane w dysertacji doktorskiej *Edukacja młodzieży w polskich szkołach kadeckich dwudziestolecia międzywojennego* obronionej w 1999 roku na Wydziale Pedagogiki Uniwersytetu Warszawskiego.

Obszerny abstrakt rozprawy na prośbę i przy wydatnym wsparciu byłych absolwentów lwowskiego korpusu kadetów zamieszkujących Kanadę i Stany Zjednoczone Ameryki¹ ukazało się w kwartalniku Uniwersytetu w Calgary:

- *Education young people in Cadet Corps in polish realities of 20 years middle war.* "History of Intellectual Culture". University of Calgary 2006, Vol. 6.

Po obronie pracy doktorskiej w latach 2000 - 2010 swoje zainteresowania badawcze skupiłem na zagadnieniach teorii i praktyki wychowawczej w polskich formacjach zbrojnych lat 1794-1864. Jest to problem mało spenetrowany przez polskich historyków wychowania. W polskiej historii był to okres od insurekcji kościuszkowskiej poprzez Legiony Polskie we Włoszech, Księstwo Warszawskie, Królestwo Polskie, powstanie listopadowe aż do powstania styczniowego.

¹ Ogromną pomoc wykazali m.in.: Zygmunt Bielec, Stanisław Białowas, Maciej Dębiński i Marek Grabowski – absolwenci promocji z 1939 r./.. Wszyscy wymienieni byli pracownikami Uniwersytetu w Calgary i Uniwersytetu Stanowego w Arizonie.

W swoich dociekaniach badawczych postawiłem sobie za cel wykazanie, że polskie formacje zbrojne doby wielkich powstań narodowych i walki narodowowyzwoleńczej były instytucją wychowawczą.

Wyniki moich wieloletnich badań opartych w dużej mierze o polskie² i zagraniczne zbiory archiwalne /rosyjskie, litewskie, angielskie i francuskie/³ zaowocowały opublikowaną przez Wydawnictwo Wszechnicy Świętokrzyskiej w 2010 roku monografią: *Polska wojskowa myśl wychowawcza w latach 1794 – 1864* będącą moją dysertacją habilitacyjną.

Zgromadzony w książce materiał starałem się poklasyfikować z myślą o realizacji celu badań oraz wydobyć najważniejszych treści w polskiej wojskowej myśli wychowawczej. Rozważania rozpocząłem od zwięzłej charakterystyki wychowania wojskowego w Polsce od XV wieku, również opisałem to wychowanie w Rzeczypospolitej w XVI – XVIII stuleciu. Dopelnieniem jest analiza wychowania wojskowego w XVIII wieku. W rozważaniach uwzględniłem docierające do Polski prądy nowych epok, jaką było Odrodzenie a następnie Oświecenie niosące zainteresowania człowiekiem, jego życiem, kulturą, jak i optymizm pedagogiczny. Docierające do Polski humanistyczne idee wpłynęły - co podkreśliłem w swoich rozważaniach - na zmianę między innymi dotychczasowego postrzegania miejsca i roli żołnierza w społeczeństwie, na kształtowanie jego osobowości i wychowanie. Po raz pierwszy na szerszą skalę zaczęto przejawiać troskę o rozwój intelektualny /bystrość umysłu/ kadry dowódczej. Dostrzegano związek wykształcenia, wiedzy z efektywnością dowodzenia, kierowania wojskiem, umiejętnością kształtowania dyscypliny i morale wojska. Posiadana wiedza, umiejętności fachowe połączone z autorytetem kadry dowódczej przekładały się na sukcesy bojowe.

W omawianym okresie rozkwitała również oryginalna myśl i literatura wojskowa. Rodzi się teoretyczne piśmiennictwo wojskowe. Zagadnienia te zostały mocno zaakcentowane w mojej dysertacji.

W rozdziale drugim poświęconym wychowaniu wojskowemu w latach 1794 – 1815 wyeksponowałem warunki i bezpośrednie wydarzenia, w jakich rozwijała się polska myśl wojskowa. Dokonałem w nim szczegółowej i chronologicznej rekonstrukcji myśli i praktyki wychowawczej w polskich siłach zbrojnych okresu powstania kościuszkowskiego. Zaprezentowałem pracę oświatowo-wychowawczą doby wojen napoleońskich – w Legionach

² Pełny wykaz wykorzystanych rodzimych i zagranicznych zespołów archiwalnych znajduje się w mojej dysertacji habilitacyjnej na stronach: 23-28.

³ Część z nich po raz pierwszy ujrzało światło dzienne – zostało zaprezentowane szerszemu ogółowi pedagogów /np. wykaz nazwisk kadry nauczającej i plan szkolenia i wychowania żołnierzy w twierdzy Kudak na Ukrainie w latach 1639-1648; oryginalne zapisy *Kodeksu karno wojskowego* z 1863 r. czy teksty Rozkazów Dziennych Rządu Narodowego z lat 1863-1864 /.

Polskich we Włoszech oraz w armii Księstwa Warszawskiego. Opisałem w nim także kształtowanie się demokratycznych tradycji w polskich formacjach wojskowych.

Konsekwentnie realizując cel badań przeanalizowałem wychowanie wojskowe w latach 1815 – 1831. Podobnie jak w dwu poprzednich rozdziałach opracowania rozważania zawarte w rozdziale III są udokumentowane o zagraniczne źródła wymagające żmudnych poszukiwań w archiwach zagranicznych do których dostęp nie jest łatwy /szczególnie w archiwach wschodnich/.

W rozdziale kolejnym – czwartym scharakteryzowałem ugrupowania polskiego wychodźstwa polistopadowego na Zachodzie oraz omówiłem generowaną przez te środowiska myśl wojskową wraz z towarzyszącym jej komponentem wychowawczym. Podjąłem również próbę odpowiedzi na pytanie czy w polskiej myśli wojskowej tkwiły przesłanki konkretności i możliwości realizacyjnych?

Natomiast w rozdziale V dokonałem analizy działalności wychowawczej w formacjach zbrojnych Powstania Styczniowego. Pracę tą prowadzono w bardzo trudnych, często ekstremalnych warunkach. Ukazałem skalę trudności z jaką musieli się zmierzyć przełożeni żołnierzy-powstańców poszczególnych szczebli dowodzenia. Mimo trudności - z uwagi na partyzancki charakter prowadzonych działań wojennych - działalność wychowawcza w pododdziałach powstańczych zajmowała istotne miejsce w ogólnym procesie szkoleniowym - stąd próba kontynuowania demokratycznych stosunków z wcześniejszych okresów walk o niepodległość Polski w powstańczym wojsku była udana.

W pracy dowiodłem, że polska armia a następnie /po upadku państwa w 1794 r./ polskie formacje zbrojne były instytucją wychowawczą. Doświadczenia i tradycje wypracowane w polskich formacjach zbrojnych omawianego okresu, szanowane i kultywowane po dziś dzień, najlepiej świadczą o ich nieprzemijających wartościach społecznych i wojskowych. Świadczą także w wpływie narodowych sił zbrojnych zrodzonych w końcu osiemnastego stulecia na kształtowanie polskiego patriotyzmu i integrację państwową.

Stanowią one wielką inspirację w działalności wychowawczej wśród młodego pokolenia nie tylko w mundurach.

Prezentując działalność wychowawczą w polskich formacjach zbrojnych doby powstań narodowych i walki narodowowyzwoleńczej ukazałem również dwie niezmiernie istotne kwestie:

- stopniową ewolucję polskich sił zbrojnych z armii stanowej w kierunku armii narodowej /obywatelskiej/,

- przemiany społeczne i mentalne Polaków, jakie nastąpiły po upadku I Rzeczypospolitej w 1794 roku.

Rozprawa - będąca opracowaniem pionierskim - prezentuje w usystematyzowanym kształcie dzieje wychowania wojskowego lat 1794 – 1864.

W tym czasie podjąłem również badania nad zagadnieniem instytucjonalnej edukacji cywilno-wojskowej młodzieży. Swoją uwagę skupiłem na pierwszej w historii polskich sił zbrojnych - szkole wojskowej jaką była Szkoła Rycerska założona w 1764 r. przez ostatniego polskiego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.⁴ Przeprowadzona kwerenda archiwalna w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, Bibliotece Czartoryskich w Krakowie, Bibliotece Narodowej w Warszawie, Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Centralnej Bibliotece Wojskowej w Warszawie oraz Bibliotece Polskiej w Paryżu i Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu⁵ pozwoliła na zbadanie funkcjonowania Szkoły Rycerskiej, ukazanie jej dorobku oświatowego, w tym wychowawczego na sukces której złożyły się niewątpliwie doświadczenia Collegium Nobilium, a także pewne wzorce zapożyczone z podobnych szkół istniejących w państwach ościennych /Prusy, Austria/, ale przede wszystkim mądra koncepcja i pełne oddanie, poświęcenie procesowi edukacji grona pedagogiczno-wojskowego królewskiej uczelni.

Wartościowym uzupełnieniem materiału archiwalnego okazały się publikacje o charakterze wspomnieniowym, np. Seweryna Bukara, Kajetana Koźmiana czy Juliana Ursyna Niemcewicza, które w znacznym stopniu uzupełniły, wzbogaciły archiwalia.

Badania pozwoliły również ukazać doniosłość i historyczną rolę oraz funkcję jaką pełniła ta szkoła w geografii filozoficznej i politycznej czasów stanisławowskich. Królewski zakład odegrał bowiem znaczącą rolę w rozpowszechnianiu ideologii Oświecenia. Zajmował ważne miejsce w rozwoju polskiego szkolnictwa drugiej połowy XVIII stulecia. Jego znaczenie – co

⁴ Historia Polski obfituje w paradoksy. Jednym z nich jest fakt, iż mimo to, że w „pacta conventa” tak mężnych i związanych z wojskiem władców jak np. Stefan Batory, Władysław IV czy Jan III Sobieski znajdowały się zapisy dotyczące utworzenia „Szkoły Rycerskiej”, ostatecznie uczelnię taką zorganizował monarcha najmniej energiczny i praktycznie z wojskiem nic wspólnego nie mający - Stanisław August Poniatowski. Nie mniejszą osobliwością jest fakt, iż nie mogła się Polska na taką uczelnię zdobyć w okresie potęgi militarnej, uzyskała ją zaś, w przeddzień swego upadku.

⁵ Wiele ważnych dokumentów dotyczących Szkoły Rycerskiej znajduje się w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu. Do nich nie udało się dotrzeć autorce wspaniałej monografii o królewskim zakładzie – Kamili Mrozowskiej */Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego 1765-1794. Wrocław 1961/*. Dokumenty Szkoły Rycerskiej po upadku I Rzeczypospolitej zostały wywiezione do Petersburga. Po II wojnie światowej tylko część z nich strona radziecka zwróciła Polsce /1947 r./.. Kamila Mrozowska w swej pracy skupiła się głównie na ukazaniu kwestii organizacyjnych, finansowych, bardzo ogólnie omawia zagadnienie szkolenia słuchaczy, zaś sprawą wychowania poświęca jedynie końcowy fragment rozdziału III opracowania.

należy podkreślić – nie odnosiło się tylko do owego okresu, ponieważ tradycja korpusu oddziaływała także na późniejszą polską rzeczywistość.⁶

Szkoła Rycerska była kuźnią ideałów patriotycznych. Wniosła do ogólnopolskiego dorobku oświatowego wartości bezcenne stanowiąc wzór na polu krzewienia ideałów moralnych i obywatelskich. Nic dziwnego, że z jej osiągnięć korzystała również Komisja Edukacji Narodowej. Szkoła dała Polsce liczny poczet bohaterów, którymi szczyli się cały naród.⁷ Wypracowane wzorce wychowawcze do czasów współczesnych zajmują poczesne miejsce w teorii i praktyce polskiego szkolnictwa, a szczególnie w edukacji wojskowej. Wiele z nich można by również z powodzeniem wykorzystywać we współczesnym procesie oddziaływania wychowawczego na młodzież spoza instytucji wojskowych /np. patriotyzm, pragnienie i umiejętność służenia swemu krajowi i współobywatelom, sumienne wypełnianie obowiązków, prawość w postępowaniu itp./.

Królewski zakład otworzył bogatą i piękną historię państwowych instytucjonalnych form edukacji wojskowej w Polsce.

W pracy dowiodłem że:

- w okresie swego 30 letniego, chlubnego istnienia /1764 - 1794/ Szkoła Rycerska miała do spełnienia podwójną rolę: z jednej strony zakładu naukowego, gwarantującego swoim wychowankom pewną sumę wiedzy potrzebnej do dalszej efektywnej działalności publicznej, z drugiej strony - szkoły wojskowej, mającej zapewnić krajowi napływ dobrej, wszechstronnie przygotowanej, patriotycznej kadry oficerskiej,
- Szkołę Rycerską charakteryzował jasno sprecyzowany cel wychowawczy, w ramach którego kształtowano wizerunek nowoczesnie myślącego, o szerokich horyzontach, „nowego” obywatela doby Oświecenia,
- w murach uczelni dokonywała się transformacja rozumienia pojęcia szlachectwa, z pojmowania jego w ramach li tylko prerogatyw w kierunku obowiązku wobec kraju, służenia społeczeństwu.

⁶ Znaczącą rolę Szkoły Rycerskiej dla edukacji, oświaty w Polsce podkreślają m.in. Jean Fabre /*La propagande des idées philosophiques en Pologne*. Paryż 1931/ i Ambroise Jobert /*Komisja Edukacji Narodowej w Polsce*. Tłumaczenie M. Chamcówna. Przedmowa H. Barycz. Wrocław 1979/ oraz Mirosława Miterzanka /*Działalność pedagogiczna Adama ks. Czartoryskiego*. Warszawa-Lwów 1931 /, Kamila Mrozowska /*Szkoła Rycerska ...*/.

⁷ Np.: Tadeusz Kościuszko, Jakub Jasiński, Stanisław Fiszer, Michał Sokolniki, Karol Sierakowski, Karol Kniaziewicz, Jakub Jasiński czy Julian Ursyn Niemcewicz.

Powyższe prezentuje praca: *Edukacja młodzieży w Szkole Rycerskiej Stanisława Augusta Poniatowskiego /1764 - 1794/* wydana w 2011 roku przez Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach.

Badając problematykę edukacji w Szkole Rycerskiej wiele uwagi poświęciłem także kwestii wychowania patriotycznego polskiej młodzieży i przygotowania jej do obowiązku obrony Ojczyzny. Podjąłem również próbę analizy poglądów na kwestie obronności Rzeczypospolitej wybitnych polskich działaczy oświeceniowych: Hugo Kołłątaja i Stanisława Staszica. Znalazło to odzwierciedlenie m.in. w artykułach naukowych zamieszczonych:

- „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2004, nr 3-4 /art. *Idee wojny i pokoju Stanisława Staszica z perspektywy czasu/*.
- „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2008, nr 3-4 /art. *Wychowanie patriotyczno - obronne polskiej młodzieży w XVIII w./*.
- „Bellona” 2009, nr 2. /art. *Poglądy Hugo Kołłątaja na sprawy obronności Rzeczypospolitej/*.
- *Patriotyzm a wychowanie*. Red. Elwira, Jolanta Kryńska. Białystok 2009 /art. *Postulaty, projekty wychowania patriotyczno-obronnego polskiej młodzieży doby Wielkiej Reformy/*.

W latach 2011 - 2012 prowadziłem pogłębione badania nad polskim szkolnictwem średnim ogólnokształcącym o nachyleniu wojskowym /korpusy kadetów/. Szkołach funkcjonujących w okresie II Rzeczypospolitej /1918 - 1939/, usytuowanych we Lwowie, Chełmnie i Rawiczu.

Tematyka korpusów kadetów poruszana jest ogólnikowo, fragmentarycznie przy omawianiu zagadnień oświaty, kształtowania się polskiej myśli pedagogicznej wspomnianego okresu. Brak jest jednak całościowych opracowań ukazujących historię i problematykę edukacji wojskowej w szkołach kadeckich okresu międzywojnia. Fakt ten stanowił inspirację do prowadzenia przeze mnie prawie dwuletnich studiów źródłowych.⁸

Szczególnie interesowała mnie historia tych szkół i kształtowany w ich murach ideał, wizerunek żołnierza-oficera-obywatela.

⁸ O szkołach kadeckich w okresie międzywojennym pisał m.in. Witold Lisowski w pracy „Polskie Korpusy Kadeckie” /Warszawa 1982/, ukazując kwestie szkolenia i wychowania - przedstawił to zagadnienie bardzo ogólnie oraz w szerokim kontekście historycznym. Pokazał rozwój tego typu szkół od Szkoły Rycerskiej, poprzez Korpusy Kadetów Księstwa Warszawskiego, szkoły kadeckie II Rzeczypospolitej, aż po ostatni w dziejach polskiego wojskowego szkolnictwa zawodowego Korpus im. gen. Karola Świerczewskiego. Praca ta, niewątpliwie interesująca, pionierska, powstała jednak ponad trzydzieści lat temu, w innych warunkach społeczno-politycznych. Na opinie i interpretację wielu faktów historycznych zachodzących w wojsku zaciążyły uwarunkowania ustrojowe, szereg problemów badawczych wymagało ponownych badań i zweryfikowania.

Placówki te w zamyśle propagatorów i twórców miały właściwie przygotowywać młodzież do podjęcia dalszej edukacji w szkołach oficerskich /kształtować ich predyspozycje do zawodowej służby wojskowej/ oraz wychowywać człowieka czynnego, twórczego, przygotowanego do aktywnego życia i pracy w społeczeństwie, w kraju.

Wykorzystałem materiały archiwalne zgromadzone m.in. w: Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Centralnym Archiwum Wojskowym w Rembertowie, Bibliotece Narodowej w Warszawie, Bibliotece Akademii Obrony Narodowej w Rembertowie, Bibliotece PAN w Krakowie i Kurniku, Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego oraz Jagiellońskiego, Centralnej Bibliotece Wojskowej w Warszawie.

Udało mi się także dotrzeć i wykorzystać praktycznie nie dostępne dla polskich badaczy wojskowe źródła zgromadzone w archiwach wschodnich /Lwów i Moskwa⁹ dotyczące polskich szkół wojskowych. Materiały te pozwoliły ukazać w nowym świetle funkcjonowanie tych placówek w systemie oświatowym II Rzeczypospolitej.

W badaniach pomocnymi okazały się również publikacje o charakterze wspomnieniowym - drukowane pamiętniki uczestników wydarzeń będących przedmiotem moich rozważań.¹⁰

Bardzo ważnym materiałem uzupełniającym poszukiwania archiwalne i biblioteczne były również relacje, wspomnienia byłych wychowanków szkół kadeckich /szczególnie Zbigniewa Mikołajczaka – absolwent KK 2 w 1939 r., Jerzego Wodzińskiego z Warszawy – absolwent KK 1 w 1937 r., Wiktora Augustowskiego z Warszawy – absolwent KK 2 w 1939 r., Bogusława Kalinki z Wielkiej Brytanii – absolwent KK 1 w 1939 r., Mieczysława Lebedzińskiego z Warszawy – absolwent KK 2 w 1936 r., Jana Balcerkiewicza z Wielkiej Brytanii – absolwent KK 2 w 1934 r., Kazimierza Bardasza z USA – absolwent KK 2 w 1938 r./.¹¹

Udzielano je bardzo życzliwie, w poczuciu odpowiedzialności za ich rzetelność. Pragnę podkreślić, że relacje te miały istotny wpływ na potwierdzenie lub korektę wielu dokumentów, nie zawsze bowiem dyrektywy wydawane ogólnie przystawały do

⁹ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne w Lwowie; Rosyjskie Państwowe Wojskowe Archiwum Historyczne w Moskwie. Na przełomie lipca i sierpnia 1939 r. w związku z napiętą sytuacją polityczną władze wojskowe podjęły decyzję o tymczasowym przeniesieniu dokumentów szkół kadeckich do Korpusu Kadetów Nr 1 we Lwowie. Po zajęciu Lwowa przez Rosjan dokumenty przejęło w całości NKWD. Po zakończeniu II wojny światowej część nich w 1957 r. zwrócono stronie polskiej.

¹⁰ Wykorzystano m.in. pamiętniki i wspomnienia: L. Berbeckiego, J. Jacyny, S. Lindnera, J. Maciejowskiego, M. Porwita, J. Romera, M. Romeyki.

¹¹ Nie mniej ważnych informacji udzielili również: Stefan Bancer z Bydgoszczy - absolwent KK 1 w 1934 r., Zdzisław Melechowicz Gigiel z Wielkiej Brytanii - absolwent KK 1 w 1939 r., Kazimierz Jakubaszko z Gdańska - absolwent KK 2 z 1935 r., Edward Radomina-Dusiącki z Zabrze - absolwent KK 3 w 1933 r., Ryszard Rejzner z Nysy - absolwent KK 3 w Rawiczu w 1936 r., Witold Olechowski z Żywca - absolwent KK 2 w 1938 r., Edward Dawid z Łodzi - absolwent KK 2 w 1938 r.

rzeczywistości a co za tym idzie były nie w pełni realizowane w praktyce. Zdarzały się przypadki ich modyfikacji pod kontem bieżących potrzeb wynikających np. ze specyfiki warunków kresowych w których przyszło funkcjonować zakładom kadeckim.

Dogłębna analiza źródeł pozwoliła:

- W sposób pełny odtworzyć historię powstania szkół kadeckich w II Rzeczypospolitej.
- Ukazać i wyjaśnić motywy, jakimi kierowali się propagatorzy i organizatorzy korpusów kadetów /gen. Jan Latour, gen. Jan Jacyna/.
- W pełni zrekonstruować rozwój organizacyjny i realizowany proces wychowania i kształcenia ogólnego /przyrodniczo-matematycznego/ oraz szkolenia wojskowego młodzieży.
- Dowieść że u podstaw wojskowej myśli pedagogicznej w armii przedwrześniowej, w szkolnictwie wojskowym legły koncepcje i dokonania pedagogiki narodowej i państwowej, chociaż unikano potwierdzenia tego oficjalnie w ówczesnym piśmiennictwie i dokumentach wojskowych. W wojskowej myśli pedagogicznej tego okresu wyraźnie dominowały dwie tendencje. Zwolennicy pierwszej dążyli do wykorzystania w jej rozwoju wartości kultury intelektualnej. Pogląd ten reprezentowali m.in. Władysław Sikorski, Marian Kukiel, Marian Porwit, Tadeusz Różycki, Stanisław Rola-Arciszewski, Franciszek Kleberg, Józef Andrzej Tesla. Drudzy, zaś preferowali doświadczenie i utylitaryzm. Wyznawał ją również marszałek Józef Piłsudski, co niewątpliwie przyczyniło się do jej dominacji.
- Ukazać i uzasadnić istotne miejsce jakie zajmowały te zakłady naukowo-wychowawcze w systemie polskiego szkolnictwa okresu międzywojennego.¹²

Szkoły kadeckie - nazywane popularnie w polskim społeczeństwie II Rzeczypospolitej „nowoczesnymi szkołami rycerskimi”, realizowały pełny program szkoły średniej ogólnokształcącej uwzględniający rozbudowaną problematykę przysposobienia wojskowego wraz ze starannie prowadzonymi zajęciami wychowania fizycznego.

¹² Zapleczu naukowo-dydaktycznego, jakie posiadały szkoły kadeckie mogły pozazdrościć inne szkoły średnie. Porównywalne warunki naukowo-dydaktyczne posiadały w okresie międzywojennym jedynie: Gimnazjum i Konwikt w Chyrowie oraz Gimnazjum im. Sułkowskich w Rydzynie. Wiele interesujących informacji na temat funkcjonowania obu tych placówek - zob.: *Chyrowiaczy*, red. Ludwik Grzebień SJ. Kraków 1990; T. Łopuszański: *Rydzyzna. Gimnazjum im. Sułkowskich /1928-1936/*. Rydzyna 1937; J. Gliński, T. Skrzyński, J. Tomaszewicz: *Realizacja założeń pedagogicznych szkoły rydzyskiej. Próba oceny.*, [w:] „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1993, nr 1-2.

W zamyśle propagatorów i twórców miały właściwie przygotowywać młodzież do podjęcia dalszej edukacji w szkołach oficerskich /kształtować ich predyspozycje do zawodowej służby wojskowej/ lub szkołach akademickich oraz wychowywać człowieka czynnego, twórczego, przygotowanego do aktywnego życia i pracy w społeczeństwie, w kraju.

Szkoły kadeckie stanowiły istotne ogniwo w spójnym systemie kształcenia i wychowania młodzieży - przyszłych kadr Wojska Polskiego II Rzeczypospolitej.

Były miejscem, w którym tworzyła się szlachetnie pojęta „kasta” zawodowa. Wyróżniała się ze społeczeństwa nie tylko mundurem, przywilejami, lecz przede wszystkim sylwetką duchową i moralną.

Programy edukacyjne szkół kadeckich uwzględniały bogatą spuściznę lat minionych, aktualne potrzeby oraz osiągnięcia ówczesnej pedagogiki. Potwierdza to m.in. uznany szwajcarski pedagog, zwolennik i propagator idei nowego wychowania Adolf Ferrière w swej książce: *Samorząd uczniowski* /tłumacz. K. Sośnicki. Warszawa 1933/.

Dzięki wysokiemu poziomowi nauczania oraz wzorowo zorganizowanej pracy pozalekcyjnej zjednały sobie dużą popularność i uznanie wśród szerokich rzesz polskiego społeczeństwa.

Polskie korpusy kadetów wychowały pokaźny zastęp wartościowych obywateli Polski, świadomych swych zadań, zdolnych do poświęceń, wzorowo przygotowanych do pełnienia służby wojskowej. Sukcesu wychowawczego tego typu szkół szukać należy w dotychczasowej dwustu letniej tradycji korpusów kadetów – szczególnie Szkoły Rycerskiej. „Mit” tej instytucji stał się trwałym elementem funkcjonowania zakładów kadeckich, a to z kolei przyczyniło się w znaczącej mierze do popularności korpusów. Losy historyczne kraju każdorazowo wystawiały młodzież na najcięższą próbę, a wiek młodzieńczy okazał się najodpowiedniejszym do kształtowania pojęć moralnych, czci dla munduru, pięknych tradycji oręża i miłości dla kraju rodzinnego.

Zintegrowany proces dydaktyczno-wychowawczy w korpusach kadetów zapewniał pełne osiągnięcie zakładanych celów edukacyjnych. Każde zajęcie i przedsięwzięcie organizowane w szkole traktowano nie tylko jako sposób przekazania określonej wiedzy oraz kształtowania odpowiednich umiejętności i nawyków, lecz przede wszystkim jako przemyślany, celowy i metodycznie usystematyzowany ciąg oddziaływań dydaktyczno-wychowawczych umożliwiających kierowanie procesem poznawczym młodzieży.

Powyższe odzwierciedla monografia: *Polskie szkoły kadeckie 1918-1939*. Siedlce 2012.

Uważam, że bogata spuścizna tych wojskowych placówek edukacyjnych nie powinna zostać zapomniana. Wypracowana przez dziesiątki lat polska tradycja wychowania wojskowego i patriotycznego winna wzbogacać oraz uzupełniać współczesny system wychowania i to nie tylko w szkolnictwie wojskowym.

Znani dowódcy wojskowi, oficerowie zajmujący się działalnością oświatowo-wychowawczą zawsze akcentowali wpływ wychowawczy armii na całokształt wychowania narodowego Polaków. Zagadnieniu temu poświęcił interesujący wykład na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w listopadzie 1926 roku m.in. gen. Władysław Sikorski podkreślając w nim, iż systemie wychowania młodej generacji obok rodziny, szkoły, instytucji pozaszkolnych ogromną rolę ogrywa armia.¹³

Badając historię polskich szkół kadeckich zainteresowałem się działalnością Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa”, organizacji kobiecej w Wojsku Polskim okresu dwudziestolecia międzywojennego. Jej członkiniami były między innymi żony kadry dowódczej i wychowawczej korpusów kadetów. Organizacja ta jest praktycznie nieznaną szerszemu ogółowi współczesnych pedagogów. Nie doczekała się także nawet najmniejszego opracowania.

Pragnąłem ukazać cele, zadania i osiągnięcia tej zasłużonej dla Polski organizacji społecznej na niwie ugruntowywania trwałości rodziny wojskowej, podnoszenia jej społecznego prestiżu, wychowania młodego pokolenia.

Aktywność Stowarzyszenia na polu wychowania odegrała ważną rolę w kształtowaniu modelu Polaka - katolika - patrioty wobec własnego narodu i przyszłego światłego obywatela aktywnie uczestniczącego w życiu kraju.

W badaniach nad działalnością organizacji wykorzystałem materiały zgromadzone w Centralnym Archiwum Wojskowym w Rembertowie, Centralnej Bibliotece Wojskowej w Warszawie¹⁴, Bibliotece Narodowej w Warszawie oraz fragmenty zapisków, wspomnień byłych członkiń Stowarzyszenia i późniejszych żołnierzy 2 Korpusu Polskiego gen. Władysława Andersa będące w posiadaniu Instytutu Józefa Piłsudskiego w Londynie oraz Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie. Dokumenty są mocno zniszczone i niekompletne, co utrudnia ustalenie ich autorów, ale zawierają ciekawe informacje m.in. na temat działalności Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa” w II

¹³ Por. Teki Historyczne. T. XX. Londyn 1993, s. 134 i kolejne /omówienie wykładu gen. W. Sikorskiego poświęconemu wychowaniu wojskowemu/.

¹⁴ Były to m.in. unikalne egzemplarze czasopisma „Rodzina Wojskowa”, „Wiarus”.

Rzeczypospolitej. Według pracowników obu londyńskich placówek mogą być to notatki poczynione przez Jadwigę Kunę, Genowefę Żmirską, Wandę Czerwińską, Martę Orlicz, i Wandę Miroszewska.

Wyniki moich dociekań zatytułowane: *Działalność patriotyczno-obywatelska kobiecego Stowarzyszenia „Rodzina Wojskowa” w II Rzeczypospolitej* zostały zaprezentowane podczas Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej przez Wydział Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu w Białymstoku w 2011 roku. Stanowią rozdział książki: *Kobieta a patriotyzm. Konteksty historyczno-pedagogiczne XVI-XX wieku*. Red. nauk. Elwira Kryńska. Białystok 2012.

W 1990 roku reaktywowano działalność tej zasłużonej dla Polski organizacji kobiecej w wojsku. Współczesne stowarzyszenie „Rodzina Wojskowa” swoim programem działania nawiązuje i przywraca ideały swego przedwojennego poprzednika.

Aktualnie swoje zainteresowania naukowe skupiłem wokół genezy polskiego szkolnictwa wojskowego i realizowanego tam procesu edukacji młodzieży. Jest to niezmiernie ciekawy obszar badawczy – nie w pełni spenetrowany przez polskich historyków oświaty, edukacji.

W Polsce siły zbrojne, w tym szkolnictwo wojskowe zawsze stanowiło i stanowi ważne środowisko wychowawcze kształcające obywateli-patriotów-żołnierzy. Z szeregów wojska szczególnie w okresie zrywów niepodległościowych, wywodziły się najaktywniejsze patriotycznie jednostki.

Polska edukacja wojskowa ma długie - sięgające wiele lat wstecz, bogate, piękne tradycje. W polskich szkołach wojskowych kształtowano, wpajano polskiej młodzieży najcenniejsze cnoty żołnierskie: miłość do Ojczyzny i obowiązek jej obrony, waleczność, poczucie honoru, godność, wierność przysiędze i sojuszom. Tradycja szkolnictwa Wojska Polskiego zawiera w sobie wszystkie wartościowe przekazy i najcenniejsze wartości polskiego obyczaju wojskowego.

Głównym celem dociekań było ukazanie procesu stopniowego wykluwania się koncepcji wojskowej szkoły „zawodowej”, jej rozwój w specyficznych polskich warunkach; na powstanie której wpływ wywarły liczne postulaty, projekty wybitnych myślicieli, pisarzy, pedagogów, dowódców wojskowych - ludzi, którym na sercu leżała dewiza: *salus rei publicae suprema lex*.

W opracowaniu wykorzystałem materiały archiwalne Archiwum Głównego Akt Dawnych, Archiwum Państwowego w Krakowie, Archiwum Centrum Wyszukolenia Artylerii w Toruniu, Centralnego Archiwum Wojskowego w Rembertowie, Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego w Sankt Petersburgu. Korzystałem także ze zbiorów Biblioteki Narodowej w Warszawie, Bibliotek Polskiej Akademii Nauk w Kurniku, Krakowie, Biblioteki Zakładu Naukowego im. Ossolińskich w Wrocławiu, Biblioteki Polskiej w Paryżu, Bibliotek Uniwersytetu Jagiellońskiego, Warszawskiego i Poznańskiego, Biblioteki Akademii Obrony Narodowej oraz z zbiorów Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie.

Badania są zakończone i opracowane. Materiał zatytułowany: *Geneza szkoły wojskowej w Rzeczypospolitej /postulaty, projekty i ich realizacja/* - po pozytywnych recenzjach został oddany do druku.

Publikacja ukaże się w IV kwartale 2013 roku nakładem wydawnictwa Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.

Na ukończeniu są również badania prezentujące wpływ na wychowanie młodego pokolenia /kształtowanie postaw patriotycznych, obywatelskich/ ceremoniału wojskowego i przysięgi wojskowej. W przygotowywanej pracy zostaną ukazane również zmiany w charakterze roty i ceremoniału przysięgi wojskowej na przestrzeni dziejów istnienia państwa polskiego. Wyniki badań zostaną udokumentowane i opisane w opracowaniu: *Polska przysięga wojskowa XVI – XX wiek*.

Materiał zostanie złożony do wydawnictwa w IV kwartale 2013 roku.

W dalszej perspektywie /od połowy 2014 r./ zamierzam swoją działalność naukowo-badawczą skoncentrować na dwóch zagadnieniach:

- Szkolnictwo kadeckie /licea wojskowe/ okresu międzywojennego w wybranych krajach europejskich np. Polska, Rosja, Niemcy, Anglia, Francja w których funkcjonowały szkoły średnie o nachyleniu wojskowym przygotowujące młodzież do podjęcia dalszej nauki w szkołach kształcących zawodową kadrę wojskową lub w cywilnych szkołach akademickich.

Koncepcja przyszłego opracowania jest pomyślana jako studium porównawcze systemu edukacyjnego polskich szkół kadeckich z podobnymi – istniejącymi w

Europie Zachodniej, Europie Środkowowschodniej i Rosji ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień wychowawczych.

Planowane zakończenie: koniec 2015 r.

- Collegium Nobilium i rola tej placówki założonej w Warszawie w 1740 roku przez światłego pijara Stanisława Konarskiego w procesie wychowania młodzieży szlacheckiej.

Celem moich badań będzie wydobywanie myśli pedagogicznej założyciela Collegium i jej przełożenie w procesie kształtowania osobowości */umysłów i serc/* słuchaczy szkoły – przyszłych decydentów życia społeczno-politycznego w Rzeczypospolitej.¹⁵

Zakład ten o zabarwieniu wojskowym był na gruncie polskim całkowicie nową instytucją szkolną. Istniał w latach 1740 – 1833. W swojej formie organizacyjnej wzorowane na rzymskim Collegium Nazarenum i na zachodnich akademiach rycerskich, w skali europejskiej nie było czymś oryginalnym. Organizacja szkoły w niewielkim tylko stopniu była znaczącą dla jej roli. To forma i treść życia wewnętrznego szkoły, podporządkowana celom wychowania obywatelskiego, sprawiła, że w pejzażu szkolnym Polski, i nie tylko Polski - Collegium było czymś wyjątkowym. W murach tej placówki jej twórca mocno zaniepokojony brakiem zainteresowania sprawami kraju i obronności, naukami wojskowymi wśród ówczesnej młodzieży magnacko – szlacheckiej urzeczywistnił swoją ideę wychowania człowieka rozumiejącego potrzeby kraju, społeczeństwa, w swej działalności stawiającego dobro ojczyzny jako cel nadrzędny.

W uznaniu zasług Collegium Nobilium na polu edukacji młodzieży król August III nadał jej prawa akademii rycerskiej, a zakład stał się wzorem nowej szkoły.

Planowane zakończenie badań: koniec 2015 r.

W latach 2000 - 2001 na zlecenie Resortu Obrony wykonałem dwa opracowania /pogłębione analizy/.

Są to prace nie przeznaczone do druku – zastrzeżone:

¹⁵ Por. S. Konarski: *O co najbardziej i najpierw w edukacji starać się potrzeba?*, [w:] S. Konarski: *Pisma pedagogiczne*. Wstęp i objaśnienia Łukasz Kurdybacha. Wrocław-Kraków 1959, s. 538 i kolejne.

- *Teoretyczno-praktyczne założenia wojskowego systemu szkolenia i wychowania żołnierzy sił specjalnych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej*, ss. 58 /II Oddz. Szt. Gen. MON. 2000/.
- *Teoretyczno-praktyczne założenia wojskowego systemu szkolenia i wychowania żołnierzy sił specjalnych Wielkiej Brytanii*, ss. 51 /II Oddz. Szt. Gen. MON. 2001/.

Przy ich opracowaniu wykorzystałem między innymi wiedzę, doświadczenie zdobyte w trakcie pobytu na stypendium naukowym w Stanach Zjednoczonych w roku 1995.

